

També he de dir que la part dedicada a presentar breument les successives sessions del Parlament i del Compromís es manifesta realitzada amb aquella responsabilitat que exigeix completesa d'allò que és resumit; m'ho fa dir el fet de trobar suficientment consignada aquella reunió del 14 d'abril del 1412, en la qual els pretendents a la successió del rei Martí l'Humà es comprometeren de forma solemne, pública i oficial a seguir la trajectòria política de la dinastia de Barcelona, en cas de rebre la corona. Una altra manca de lògica de qui configurarà el conjunt del Compromís: si s'havia de mantenir la política de la dinastia de Barcelona, quin sentit tenia que el o els pretendents, membres de la Casa, fossin a priori desestimats i bandejats de la successió?

El llibre d'Alanyà tindrà segurament una característica que no té res a veure amb el seu autor, però el pot configurar: podria ésser el darrer a estudiar el dit Compromís, diguem que a les palpentes, sense tenir la garantia de posseir el full de ruta que dona sentit a tota l'operació. L'autor encara no podia disposar de la doble certesa que, des d'un punt de vista positiu, el Compromís de Casp anava menys a donar successor a Martí l'Humà i molt més a entronitzar oficialment Benet XIII a Roma; i per la part negativa, a fer impossible a França de fer elegir papa un francès. És de suposar que la bibliografia futura sobre el Compromís de Casp serà tota una altra cosa i que, en aquest sentit, el llibre d'Alanyà haurà closa una època. I val a dir que és un bon i bell llibre.

Josep Perarnau

Manfred GERWING, *Johannes Quidort von Paris* († 1306). *De anticristo et de fine mundi - Vom Anticrist und vom Ende der Welt. Lateinisch/Deutsch*. (Eichstätter Studien, 65), Regensburg, Verlag Friedrich Pustet 2011, XII i 340 pp.

Les pàgines 323-324 del present llibre ofereixen una llista de divuit títols de l'autor relacionats de forma més o menys immediata amb el tema de l'anticrist, i alguns més en particular amb mestre Arnau de Vilanova; hi destaca el volum del 1996, dedicat encara amb més decisió al *De adventu Anticristi* del nostre gran mestre medieval, que, si no m'erro, constituï la super tesi, ja no doctoral ans professoral, del mateix Herr Prof. Gerwing, *Vom Ende der Zeit. Der Traktat des Arnaldus von Villanova über die Ankunft des Anticrist in der akademischen Auseinandersetzung zu Beginn des .14. Jahrhunderts*. Ara ens ofereix un altre llibre, aquesta vegada dedicat al *De anticristo et fine mundi*, del mestre dominicà contemporani del nostre mestre, Johannes Parisiensis o Johannes Quidort de Parisius, dins el text del qual, aquell autor aprofita l'avinentesa a fi de manifestar la pròpia valoració d'aquell opuscle de mestre Arnau que els anys 1299 i 1300 ocupà l'atenció no sols de la Facultat de Teologia de la Universitat de París, ans encara la del bisbat, manifestada en el procés 'in causa fidei' o inquisitorial, protagonitzat d'una banda per l'Officialis del bisbe parisenc, i de l'altra per mestre Arnau de Vilanova, damunt el qual caigué el dit procés d'inquisició.

El llibre té clares dues meitats: la inicial, que ens presenta el tema de la fi del món en la reflexió bíblico-teològica (1-18), en la cristiana, sobretot medieval (19-45) i en la de teòlegs contemporanis d'Arnau de Vilanova (45-96). Quatre pàgines més tard comença la meitat o part segona, dedicada a Joan de París (101-112), i al seu tractat (112-120), on també trobem informacions sobre la mateixa edició (121-126) i sobre els vuit manuscrits, que ens n'han conservat el text llatí (126-132). Segueix l'edició textual, basada en el còdex d'Oxford, tal com afirma el mateix autor: "... wird der Edition die Handschrift aus Oxford zugrunde gelegt" (130); i tot seguit, el text llatí i la traducció alemanya, que ocupen les pàgines 134-229, l'aparat de variants les 230-283, les taules de referències les 285-287, i l'índex de mots els 288-311; resta la bibliografia (313-332) i la taula d'autors esmentats (333-339).

Al bell mig de tot aquest conjunt bibliogràfic hi ha, almenys per a la present reflexió, la que segurament pot ésser considerada la tesi de l'autor; és a la pàgina 46 i diu així: "Jedenfalls

lösten Arnalds apokalyptische Thesen an der Universität Paris jene akademische Auseinandersetzung über das Ende der Welt und das kommen des Antichristi aus, in der sich auch Johannes von Paris zu Wort meldete: mit eben jenem Traktat, der hier ediert und übersetzt wird = Fos com fos, les tesis apocalíptiques d'Arnau desfermaren en la Universitat de París aquella polèmica acadèmica sobre la fi del món i la vinguda de l'Anticrist, en la qual també intervingué Joan de París just amb el tractat ací publicat i traduït”.

Si no entenc malament, en aquest resum el prof. Gerwing ens diu que la doctrina propagada per Arnau de Vilanova amb el seu *De adventu Antichristi* del 1297, donat a conèixer al Canceller de París el 1299 (possiblement el setembre-octubre) i per mitjà d'ell als professors de la Facultat de Teologia, tal com el mateix mestre Arnau precisa en el document notarial destinat al rei de França, provocà entre els professors esmentats una discussió, en la qual intervingué Jean de París amb el seu *De antichristo et de fine mundi*. Recordo aquest detall perquè no acabo de veure si el prof. Gerwing distingeix entre el *De adventu Antichristi* (tot el text anterior al “Premissis igitur intellectis...”, línia 893 en la meua edició de l'AVOTHO V) i el *De tempore adventus Antichristi*, que enclou les dues respostes d'Arnau de Vilanova als professors esmentats, tant la doctrinal (entre la línia 893-1403) i la d'atac personal (línies 1404-1587), aquesta darrera certament posterior al 12 d'octubre del 1300, en què mestre Arnau podia datar la seva segona apel·lació al papa; la part inicial de la resposta teològica, encara que es basa en les discussions parisenques anteriors al 12 d'octubre del 1300, també pogué ésser escrita en els mesos següents, almenys en part. I com que, d'altra banda, Joan de París, fins al final del seu text, l'ha datat del 1300, àdhuc mirat només des de la cronologia, no és pas clar que fos escrit després que Arnau de Vilanova donés per acabat el *De tempore adventus Antichristi*, amb la seva segona part, en la qual repercuteixen les discussions del procés parisenc d'inquisició.

Hi ha una altra observació que condueix a no veure una continuïtat excessiva entre el *De adventu Antichristi* de mestre Arnau i el *De Antichristo et de fine mundi* de Jean de París.

L'objectiu del mestre català és el de formular una reflexió teològica que li permeti d'afirmar que l'anticrist ja es trobarà en plena activitat entorn el 1366 (el 1378 és una correcció posterior, possiblement parisina, i sense cap referència al Cisma d'Occident), missatge que posarà la por al cos dels cristians i assegurarà llur conversió. El teòleg de París, en canvi exposa una doctrina global sobre l'anticrist que, en la seva globalitat no respon a la temàtica del *De adventu Antichristi* arnaldia. Trobem, en efecte, en el llibre de Jean de París pàgines destinades a informar el possible lector sobre “Unde enim et ubi nascetur Antichristus...” (p. 140), sobre la seva actuació pública (“Dicunt etiam sancti doctores...”, p. 142), i de quant de temps durarà (“De tempore autem persecutionis illius...”, p. 150). El professor de París fins i tot s'encara amb el tema *De tempore antichristi* (pp.160-182), sense fer cap referència al nostre Arnau, només comença d'esmentar-lo en les pàgines 186-187, nota 166, amb referència al temps en què l'Anticrist es prepararà a la seva activitat pública, tema que un servidor no puc veure en el f. 61r del manuscrit, corresponent a les línies 622-668 de l'AVOTHO V. Finalment, en la secció intitulada *De scripturis canonicis* (p. 182-205), dedicada als autors que han intentat de saber el temps de l'Anticrist a base de llocs bíblics, és esmentada, sense citar-ne l'autor, la hipòtesi arnaldiana, basada en *Dan*, XII, 11 (p. 194), i en dedueix l'any en què l'Anticrist actuarà públicament: “...sequitur quod antichristus coletur infra annum ab incarnatione M CCC LXVI”; immediatament després arriba la crítica: “Sed expositio ista inconueniens est...” (p. 196), i més enllanet la secció dedicada als recomptes científics relatius a la fi del món (*Ex coniecturis phisicis et astrologicis*, p. 206).

Per això, no sé si donar per segur que el *De antichristo et fine mundi* de Jean Quidort nasqué de la polèmica provocada a l'Estudi de París pel *De adventu Antichristi* d'Arnau de Vilanova els anys 1299-1300 o si tingué origen en una prèvia sensibilitat escatològica, alimentada per altres camins, vells o nous, en professors i alumnes de la mateixa universitat, dins la qual l'impacte del nou opuscle de mestre Arnau de Vilanova semblaria haver estat ben limitat, com ho és el resum objectiu de la tesi i de les raons que condueixen fra Jean a alinear-s'hi en contra (pp. 194-

198). Més aviat fa la impressió que en una consideració global i d'una innegable amplitud sobre l'anticrist i el temps de la seva vinguda, mestre Quidort aprofità la discussió creada durant aquells dos anys en l'Estudi de París a fi de donar al seu opuscle la prova d'estar al dia. Aquesta és la convicció a què em porta la consideració de l'encaix entre la totalitat del *De anticristo et de fine mundi* i la seva limitada part arnaldiana, car no veig que l'opuscle de mestre Quidort en la seva totalitat sigui una discussió de la tesi de mestre Arnau, tan concentrada en un únic punt cronològic de l'Anticrist, el de la possibilitat de poder comptar amb una certa precisió els anys que manquen fins a la seva vinguda; remarcuem el detall que la tesi d'Arnau, a diferència de l'opuscle de Quidort, no és ni exclusivament ni principalment teòrica, car només serveix de possible base doctrinal a un molt personal projecte d'acció missionera, la d'assegurar per mitjà sobretot dels 'pastores gregis et custodes civitatis et preceos exercitus Dei' (f. 71c, líns. 1250-1251) la conversió dels cristians d'aquell incipient segle XIV, massa enfonsats en la recerca del benestar mundà, a fi de posar-los a la defensiva de les embestides del ja pròxim Anticrist, punt aquest que, ni per un instant no atregué l'atenció de Jean de París.

En l'edició d'un text, el punt més important és el text, sobretot quan, com en el cas actual, l'autor es refereix a la seva feina com a "der kritischen Edition des vorliegenden Traktates" (121). El lector crític no ha pogut solucionar alguns dubtes, començant pel de preguntar-se si ha existit el coneixement indispensable de la llengua llatina; cal només llegir les dues darreres paraules de la pàgina 163, nota 99: "synopsem textorum" i s'ha de preguntar d'on surten uns 'teixidors' (textor/textoris/textorum, tercera declinació) ací, quan tot porta a esperar-hi, sobretot després de 'synopsim', 'textuum', de 'textus/textus', quarta declinació. No en trec la conclusió que a l'hora de prometre una edició crítica, ha mancat fins i tot el domini de les declinacions llatines. M'abstinc de treure conclusions, però no em puc privar de fer-me altres preguntes, com és ara, a la pàgina 222, nota 3473: "in sex millenario", quan hom esperaria "in sexto millenario" o "in sex millenariis", sense que la nota de la pàgina 280/3473 tregui de dubtes; a la pàgina 224/3528 llegeixo "prophetum", quan a la pàgina 281/3528 trobo "propheta-tum", donat per Oxford i un parell d'altres manuscrits: però no havíem quedat que la present edició es basava en el còdex d'Oxford? Les darreres paraules de la mateixa pàgina diuen: "...ut forsitan religio christiana minus celebris haberetur", que en la pàgina 227 és traduïda: "damit womöglich der christliche Gottesdienst weniger feierlich vollzogen werde"; no sembla que la 'religio christiana' equivalgui a una celebració litúrgica, car el significat de la frase podria ésser: "a fi que la religió cristiana fos considerada menys convincent"; la pàgina 170/1482 ens fa començar la coneguda profecia "Cedrus alta Libani", com si diguéss "Cedrus alto Libani", quan a la pàgina 251/1482 sis dels vuit manuscrits, Oxford inclòs, i les edicions ens donen 'alta', com 'Cedrus', en femení; de més a més, si aquell cedre 'succidetur', la força de la 'profecia' rau en el detall que es tracta del 'Cedre alt del Líban' per antonomàsia, per tant, del Gran Cedre del Líban, no de la circumstància geogràfica d'haver crescut en un punt més o menys alt.

Encara un parell d'observacions. La primera és de naturalesa crítica: N'està segur l'autor que l'*Expositio super Apocalypsi* fou escrita per Arnau de Vilanova, cf. 203, nota 236? Sembla desconèixer les preguntes que ens férem tant Jaume Mensa i Valls com un servidor i es troben en el volum XIII d'ATCA (1994), 105-205 i 25-103 respectivament, com també les pàgines de Fabio Troncarelli, en aquest mateix volum d'ATCA, XXIX-XXX, 449-457. El mateix prof. Gerwing ens informa del naixement de mestre Arnau amb aquestes paraules: "...wurde um 1238 als Kind katalanischer Eltern in Villanueva de Jiloca... geboren" (46). Encara que no ho digui explícitament, aquesta frase és deutora del prof. Benton i aquest d'un polemista anticatalà dels primers anys del segle XV, Juan de Ejulve, documentat justament a Peníscola en qualitat d'ajudant d'un personatge de la plena confiança de Benet XIII, Francisco de Aranda, que pots ser no mereixeria tanta confiança a les exigències crítiques actuals; la seva referència a Villanueva de Jiloca només allargava la llista de poblacions 'nats' de mestre Arnau, com Vila-real des del 1926 per obra de J. Tuixans i alguna altra, també del nord valencià indicada darre-rament, en aquest mateix volum, per obra de Josep Alanyà; un servidor em pregunto si almenys

és possible d'afirmar que la família d'Arnau de Vilanova s'estigué durant un cert espai de temps en poblacions diverses de l'Aragó o del nord de València en el seu desplaçament vers la capital d'aquest regne? Que el final del viatge hauria estat la zona de València capital és extrem documentat per la qualificació d'Arnau com a 'clericus valentinus'. Però el molt probable desplaçament familiar és contrari als "katalanischer Eltern", car els pares o la família, que en aquell moment es desplaçava vers València (els Vilanova o Nova villa), segurament procedien d'Occitània o de Provença en els anys de la conquesta de València per Jaume I. Esperem que amb el temps i futures recerques aquest extrem s'aclareixi; alguna informació es podria trobar dins ATCA, VII-VIII (1988-1989), 277-279.

La present recensió només ha assenyalat alguns detalls, segurament perfectibles com tot allò que és humà, del bell llibre, que el prof. Gerwing ens acaba de posar a l'abast de la mà amb l'opuscle complet d'un contemporani d'Arnau de Vilanova sobre el tema de l'Anticrist, que conegué, resumí i manifestà el seu desacord acadèmic amb punts bàsics del *De adventu Anticristi* del nostre savi. Per l'interessant conjunt el prof. Gerwing és plenament mereixedor de la nostra gratitud, tal com aquestes pàgines es complauen a fer públic.

Josep Perarnau

Pietro COLLETTA, *Storia, cultura e propaganda nel Regno di Sicilia nella prima metà del XIV secolo.*

La Cronica Sicilie (Fonti per la storia dell'Italia Medievale. Subsidia, 11), Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 2011, 346 pp.

La *Cronica Sicilie*, objecte d'aquest estudi, s'allarga des del 1282, any de les Vespres Sicilianes, fins al 1347, al lliendar de la Pesta Negra que representà almenys per als països d'Europa Occidental una fractura social, un trauma tan impactant, que deixà la gent esmaperduda i trigà temps a tenir alguna idea clara i impuls per a dedicar-se a posar-la en pràctica, i obligà a seguir d'altres rutes de vida, tant personal o familiar, com col·lectiva. Dins d'aquest arc de temps, ens toquen més de prop els esdeveniments dels anys 1282-1305, perquè són aquells en què la crisi produïda per les ja esmentades Vespres i sobretot per la seva conseqüència, la Croada contra Catalunya dels anys 1283-1285, el Casal de Barcelona fou protagonista d'aquells esdeveniments tant a Sicília com a Catalunya. Els noms dels nostres comtes-reis, Pere el Gran, Alfons el Lliberal, Jaume II el Just, en totes dues bandes de la Catalunya continental i de la insular, i després el de Frederic III a Sicília omplen aquestes pàgines perquè ells portaren el pes tant de les accions de guerra allí i ací, com de les de vegades extenuants sessions de discussió amb els qui, tot i haver perduda la guerra de Croada ací i de no haver-la poguda guanyar allí, estaven d'acord, en bé de la pau, encara que s'ho fessin pagar car, a fer tornar la situació dels països afectats a l'estat en què les coses es trobaven immediatament abans de les Vespres esmentades.

Mirades ara aquelles actuacions tant guerrereres com diplomàtiques se'ns imposen com una línia d'esdeveniments que trasbalsaren els grans camins de la història d'Europa. Si tot el segle XIII havia estat presidit per una realitat europea, personificada en la 'plenitudo potestatis' del Pontificat romà, els anys, als quals ens acabem de referir, foren d'alguna manera el punt final d'aquella realitat unitària europea personificada pel papa, i ho foren de dues maneres: la Casa de Barcelona seguí la seva trajectòria de consolidar-se, sobretot a Sicília, i de sortir indemne de la Croada que pretenia fer-la desaparèixer, sense presentar mai guerra declarada contra el papat, a diferència de la barroeria francesa que primer es rebaixà fins a la violència en l'Atemptat d'Anagni (1303) i després féu solemnement el ridícul muntant a París un judici eclesial contra el papa, un 'contra' que no s'aturava ni davant les mentides contra Arnau de Vilanova. Sense arribar a aquests extrems ni emprar mai la violència, Pere el Gran, Alfons II, Jaume II i Frederic III de Sicília/Trinàcia, es mantingueren impertèrrits, malgrat que un papa de la personali-